

KURAT, Akdes Nimet
(1902-1971)

Türk tarihçisi.

1902 Nisanında Kazan'ın Berkete köyünde doğdu. Babası Tâhir Şahmurad, annesi Şâkire İrfan'dır. 1920'de Büğülme Lisesi'nden mezun oldu. Öğrenimini Almanya'da sürdürmek amacıyla 1922'de Rusya'dan ayrıldı, ancak 1924 Kasımında İstanbul'a giderek Türk tabiiyetine geçti. İstanbul Dârülfünunu Edebiyat Fakültesi'nde felsefe ve tarih eğitimine başladı. Ağustos 1925'te M. Fuad Köprülü tarafından Türkiyat Enstitüsü'ne asistan olarak alındı. Burada enstitünün kütüphanesini tanzim etmek, Rusça, Lehçe ve Türk lehçelerindeki Türkoloji ile ilgili yayımları takip ederek bunların tercümelemlerini sağlamakla görevlendirildi. Mayıs 1928'de tarih bölümünden mezun olan Kurat 1929'da Almanya'ya gönderildi. Breslau ve Hamburg üniversitelerinde Doğu Avrupa, Bizans tarihi, felsefe ve ekonomi tahsil etti. Dönüşünde orta zamanlar tarihi doçent adaylığına getirildi (1933).

Kurat, Uppsala Üniversitesi'nde ders vermek ve ardından Stockholm Devlet Arşivi'nde araştırmalarda bulunmak üzere İsveç'e gitti (1937). Orada kaldığı bir yıl boyunca bu arşivdeki Türkçe belgeleri ve hazırlamakta olduğu "Prut Seferi ve Barışı" adlı büyük eseri için gerekli malzemeleri açığa çıkardı. Yine aynı amaçla Berlin, Viyana, Paris ve Londra gibi merkezlerin arşiv ve kütüphanelerinde çalıştı. Yurda dönünce bir müddet Denizli Lisesi, Gazi Terbiye Enstitüsü gibi kurumlarda tarih öğretmenliği yaptı. 1941 Eylülünde Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nde yeni açılan Rus Dili ve Edebiyatı Bölümü'ne doçent olarak tayin edildi. 1944'te profesörlüğe yükseltildi. 1954'te Ortaçağlar tarihi profesörlüğüne getirildi. 1946-1947'de İngiltere'de ve 1961-1962'de Amerika Birleşik Devletleri'nde bulunarak araştırmalarını sürdürdü. 1954-1955'te Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nde dekanlık yaptı. 28 Ağustos'ta Ankara'dan İstanbul'a giderken içinde bulunduğu otobüsün geçirdiği kaza sonucunda ağır yaralandı ve az sonra öldü (8 Eylül 1971).

Akdes Nimet Kurat Türk lehçelerinden başka Rus, Leh, Alman, Fransız, İngiliz ve İsveç dillerine vâkıftı. Sağlam metodu, meslek disiplini ve üstün gayreti yanında

bu donanımı kendisine, kaleme aldığı eserleri için kaynak ve belgelere ulaşma ve onları kullanma imkânını diğer meslektaşlarından çok daha fazla vermiştir. Bu sebeple Türk Tarih Kurumu'nun Osmanlı tarihi yazımını İsmail Hakkı Uzunçarşılı'ya havale etmesini ve Enver Ziya Karal tarafından yazılan kısmi tenkit etmiş, ancak kendisi de bu yüzden çeşitli târizlere uğramıştır. Bununla beraber siyasî görüş farklılıklarının da bu gibi çekişmelerde payı olduğu anlaşılmaktadır.

Kurat, Rus idaresinde kalan Türk topraklarından gelmiş bir ilim adamı olarak Rus ve Türk tarihine özel ilgi duymuş, bu arada Türkiye'deki siyasî gelişmeleri ve ideolojik seyri de yakından takip etmiş, bu anlamda güncel polemiklere katılmaktan kaçınmamıştır. Ancak bunların ilmî mesaisine yön vermesine müsaade etmemiş, çeşitli dergi ve gazetelerde bazan takma adla yayımladığı bu tür yazılarını meslekî kimliği dışında tutmaya çalışmıştır.

Eserleri. Değişik konularda pek çok eseri olan Kurat, çeşitli dergi ve gazetelerdeki yazıları dışında yirmi kitap ve yetmiş kadar ilmî makale kaleme almıştır. Ağırlıklı olarak Rusya tarihi, Orta Asya'da Rus-Türk ilişkileri ve Rus-Osmanlı münasebetleri üzerinde durmuştur. Türk-Rus ilişkileri içinde önemli bir yer işgal eden İsveç Kralı XII. Karl'ın Büyük Petro ile mücadelesi ve Osmanlı Devleti'ne sığınmasıyla gelişen olaylar ve Prut savaşı, Kurat'ın uzun yıllar süren bir çalışmasının mahsulü olan âbidevî eserine konu olmuştur.

Başlıca eserleri şunlardır: *Die türkische prosographie bei Leonikas Chalcocondilas* (Hamburg 1933); *Çaka Bey, İzmirve Civarındaki Adaların İlk Türk Beyi MS. 1081-1096* (İstanbul 1936, 1945, 1966); *Peçenek Tarihi* (İstanbul 1937); *Kazan Hanlığını Kuran Uluğ*

Muhammed Hanın Yarlığı (İstanbul 1937); *Topkapı Sarayı Müzesi Arşivindeki Altınordu, Kırım ve Türkistan Hanlarına Ait Yarlık ve Bitikler* (İstanbul 1940); *İsveç Kralı Karl XII in Hayatı ve Faaliyeti* (İstanbul 1940); *İsveç Kralı Karl XII in Türkiye'de Kalışı ve Bu Sıralarda Osmanlı İmparatorluğu* (İstanbul 1943); *Rusya Tarihi. Başlangıcından 1917'ye Kadar* (Ankara 1948, 1999); *Prut Seferi ve Barışı, I-II* (Ankara 1951, 1953); *Türk-İngiliz Münasebetlerinin Başlangıcı ve Gelişmesi (1553-1610)* (Ankara 1953); *The Despatches of Sir Robert Sutton. Ambassador in Constantinople 1710-1714* (London 1953); *Türk-Amerikan Münasebetlerine Kısa Bir Bakış (1800-1959)* (Ankara 1959); *Başkan Lyndon B. Jonson ve Amerika Birleşik Devletleri Cumhurbaşkanlığı* (Ankara 1964); *Türkiye ve İdil Boyu. 1569 Astarhan Seferi, Ten-İdil Kanalı ve XVI-XVIII. Yüzyıl Osmanlı-Rus Münasebetleri* (Ankara 1966); *Türkiye ve Rusya: XVIII. Yüzyıl Sonundan Kurtuluş Savaşına Kadar Türk-Rus İlişkileri (1798-1919)* (Ankara 1970); *IV-XVIII. Yüzyıllarda Karadeniz Kuzeyindeki Türk Kavimleri ve Devletleri* (Ankara 1972).

Makalelerinden bazıları da şunlardır: "İngiliz Devlet Arşivinde ve Kütüphanelerinde Türkiye Tarihine Ait Bazı Malzemeye Dair" (*DTCFD*, VII/1 [1949], s. 1-24); "Churchill'in Harp Hatıraları" (*DTCFD*, VII/1 [1949], s. 237-246); "Panislawizm" (*DTCFD*, XI/2-4 [1953], s. 241-278); "Kazan Hanlığı" (*DTCFD*, XII/3-4 [1954], s. 227-247); "Berberi Ocakları ile Amerika Birleşik Devletleri Münasebetleri (1774-1816)" (*TAD*, II/2-3 [1964], s. 175-214); "Osmanlı Tarihinin İlk Devrine Ait Bulgar ve Sırp Kronikleri" (*TAD*, III/4-5 [1965], s. 183-196); "Hazine-i Birun Katibi Ahmed bin Mahmud'un 1123/1711 Prut Seferine Ait Defteri" (*TAD*, IV/6-7 [1966], s. 261-476); "Türk Diplomasisi ve Polonya Merkez Arşivinde Türkçe Vesikalara Ait Lehçe İki Eser" (*TTK Bellekten*, XXX/119 [1966], s. 439-457). Ayrıca *Ülkü*, *Yeni Türk*, *Çığır*, *Fikirler* gibi dergilerde bazı yazıları çıkmıştır.

Kurat arşiv belgeleri üzerinde özel olarak durmuş, 1937'de İsveç'te bulunduğu kısa zamandaki araştırmalarının bir sonucu olarak İsveç Devlet Arşivi'nden seçilmiş olan Türkçe belgelerin bir kısmını Karl Wilhelm Zettersteén ile birlikte yayımlamıştır (*Türkische Urkunden*, Upp-



Akdes
Nimet
Kurat

sala-Leipzig 1938). Ayrıca İngiltere, Polonya ve genelde Avrupa arşivlerindeki belge ve kaynakların tanıtılmasına hizmet etmek üzere çeşitli makaleler kaleme almıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Şerif Başta, "Kazan Türklerinden Prof. Akdes Nimet Kurat", *Türkiye Cumhuriyeti Devletinin Kuruluş ve Gelişmesine Hizmeti Geçen Türk Dünyası Aydınları Sempozyumu Bildirileri* (haz. Abdülkadir Yuvalı v.dğr.), Kayseri 1996, s. 119-126; Ali Sevim, "Prof. Dr. Akdes Nimet Kurat", *BTTD*, sy. 48 (1971), s. 5-9; Osman Turan, "Bir Alim ve İdealistin Kaybı", *a.e.*, sy. 48 (1971), s. 30-33; İhsan Ilgar, "Prof. Dr. Akdes Nimet Kurat'ın Arkasından", *a.e.*, sy. 48 (1971), s. 51-52; Necati Akder, "Profesör Akdes Nimet Kurat'ın Ardından Hatıralar ve Düşünceler", *TK*, sy. 108 (1971), s. 913-927; "Prof. Dr. Akdes Nimet Kurat", *a.e.*, sy. 108 (1971), s. 945-949.



MAHMUT H. ŞAKIROĞLU

KURATÂ SERİYYESİ

(سرية القرطاء)

Hz. Peygamber'in
Benî Kuratâ üzerine gönderdiği
iki seriyye
(6/627, 9/630).

Kuratâ, Kilâb b. Rebîa'nın Kurt, Kurayt, Karîf adlı oğullarından gelen ve Necid'de Dâriye ile Rebeze koruluklarının Medine tarafındaki Fedek ve Avâlî çevrelerinde yaşayan alt kollarının ortak adıdır. Hz. Peygamber 6 yılının Muharrem ayında (Haziran 627), bu kabilenin Basra-Mekke yolu üzerinde ve Medine'ye yedi gecelik mesafedeki Bekerat suyunun başında oturan Kuratâ Şerebbe koluna ilk seriyyesini gönderdi. Ensardan Muhammed b. Mesleme kumandasında otuz kişiden oluşan birlikte Abbâd b. Bişr, Seleme b. Selâme b. Vakş, Hâris b. Hazeme gibi sahâbiler de vardı. Bir kısmı atlara, bir kısmı develere binmiş olan savaşçılar, Resûl-i Ekrem'den aldıkları tâlimata uyarak gündüzleri gizlenip geceleri ilerliyordular. Şerebbe'ye vardıklarında hevedeçli bir deve kafesi gördüler ve bunun müslümanlara düşman olan Benî Muhârib'e ait olduğunu öğrendiler. Bunun üzerine Muhammed b. Mesleme onların yakınlarında konakladı ve tam hareket edecekleri zaman saldırı emri verdi. Bazıları öldürüldü, bazıları kaçtı; kağanlar takip edilmedi. Kadın ve çocuklara dokunulmadı; davar ve develere ise el konuldu. Arkasından Kuratâ topraklarında düşmanı iyice görebilecekleri bir noktaya kadar ilerlediler. Çevreden haber toplamakla görevlendi-

rilen Abbâd b. Bişr, Kuratâlilar'ın koyunlarını sağıp dinlendirmekte, develerini suvarıp çöktürmekte oldukları haberini getirdi. Bunun üzerine Muhammed b. Mesleme, mücahidleri Hz. Peygamber'in tembih ettiği gibi aynı anda dört bir yandan hücumla geçirdi. On kişi öldürüldü ve on dokuz gün sonra muharrem ayının sonuna doğru Medine'ye dönüldü. Bu seriyyede iki saldırıdan 150 deve, 3000 davar elde edilmişti. Muhammed b. Mesleme, ganimetin beşte birini beytülmâl hakkı olarak ayırıp geri kalanını savaşçılara bölüştürdü. Dönüş sırasında Benî Hanîfe kabilesinin ileri gelenlerinden Sümâme b. Üsâl esir alınıp Medine'ye getirildi.

Bu seriyyeden üç yıl sonra Resûl-i Ekrem, ashaptan Abdullah b. Avsece el-Becelî ile Kuratâ'ya İslâm'a davet mektubu gönderdi. Ancak Kuratâ reislerinden Ri'ye es-Sühaymî, İslâm'ı reddettiği gibi Hz. Peygamber'in deri üzerine yazılı mektubunu sildirip bir su kovasının deliğine yama yaptı; bundan dolayı kendilerine Benî Râkir' (yamacıoğulları) denildi. Ri'ye es-Sühaymî'nin kızı ile Ümmü Habîb bint Âmir b. Hâlid'in, yapılan bu çirkin hareket üzerine Kuratâ'nın başına bir felâket geleceğine dair şiirler söyledikleri rivayet edilir. Hz. Peygamber, elçisine ve mektubuna karşı yapılan saygısızlığı cezalandırmak için Rebülevvel 9 (Haziran 630) tarihinde Kuratâ üzerine Dahhâk b. Süfyân kumandasında bir askerî birlik yolladı. Mücahidler, Kuratâ'yı Dâriye'nin Sammân-Züccülâve mevkiinde bulup İslâm'a davet ettiler; teklif kabul edilmeyince de saldırı onları bozguna uğrattılar. Bu seferde yaşanmış ilginç bir olay, İslâm askerlerinden Asyed b. Seleme'nin düşman tarafından olan babası Seleme b. Kurt b. Abd'i İslâm'a davet etmesi, Seleme'nin bu davete karşı oğluna ve İslâm'a söverek cevap vermesi üzerine de onu atından düşürüp bir başka mücahid öldürünceye kadar bir su çukurunun içinde tutmasıdır. Çarpışma sırasında Resûl-i Ekrem'in mektubunu kova yaması yapan Ri'ye es-Sühaymî'nin develeri ve ailesi ele geçirildi; kendisi ise perişan bir vaziyette Benî Hilâl'den biriyle evli ve müslüman olan kızının evine kaçtı. Daha sonra damadı ona Hz. Peygamber'e gitmesini ve müslüman olup af dilemesini tavsiye etti. Bunun üzerine Ri'ye Medine'ye gitti ve bir sabah namazının ardından Resûl-i Ekrem'e biat etti. Resûlullah da vaktiyle mektubunu yama yapan kişinin bu şahıs olduğunu, şimdi ise İslâm'a girerek hâne halkını ve develerini geri istediğini asha-

ına bildirdi. Malları dağıttığı için geri verilemediyse de ev halkı iade edildi.

BİBLİYOGRAFYA :

Vâkidî, *el-Megâzi*, II, 534-535; III, 982-983; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, I, 280-282; II, 78, 162-163; Yâkût, *Mu'cemü'l-büldân*, II, 457; III, 24; V, 276 vd.; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-gâbe* (nşr. Ali M. el-Bicâvî), Kahire, ts. (Dâru nehdati Mısır), II, 223; III, 358; İbn Seyyidünnâs, *Uyûnü'l-eser*, Beyrut, ts. (Dârü'l-ma'rife), II, 79-80, 206-207; Kastallânî, *el-Mevâhibü'l-ledünniye Tercümesi* (trc. Abdülbâki), İstanbul 1323, I, 132; Diyarbekrî, *Târihu'l-hamîs*, Kahire 1283, II, 2, 3, 120; Nüreddin el-Halebî, *İnsânü'l-uyûn*, Beyrut, ts. (el-Mektebetü'l-İslâmiyye), III, 171, 172-175, 204; M. Asım Köksal, *İslâm Tarihi*, İstanbul 1981, VI, 5-9; IX, 81-86.



HÜSEYİN ALGÜL

KURAYZA (Benî Kurayza)

(بنو قريظة)

Hz. Peygamber ile savaşan
Medineli yahudi kabilesi.

İslâm'ın doğuşunda Medine'de yaşayan üç yahudi kabilesinden biridir. Diğer ikisi gibi (Benî Kaynukâ', Benî Nadîr) Benî Kurayza da İbrânice yazıyor, Arapça konuşuyor ve çocuklarına kendi isimlerinin yanında Arap isimleri de veriyordu. Şehrin güneydoğusundaki ovalık bölgede oturan kabile mensupları "utum" denilen çok katlı müstahkem evlerde yaşıyor ve geçimlerini tarım ve ticaretle sağlıyorlardı.

Hz. Peygamber'in hicretten sonra Medine'deki Arap ve yahudi kabileleriyle yaptığı Medine Sözleşmesi denilen antlaşmaya Benî Kurayza yahudileri Evs kabilesinin müttefiki olarak katılmışlardı. Bu antlaşmada yahudilerin kan, mal ve din hürriyetleri garanti altına alınmakta, öte yandan Medine'ye herhangi bir saldırı sözü konusu olduğunda onların şehrin savunmasına katılmaları, Kureyş ile ve müslümanların diğer düşmanlarıyla ittifaka girmemeleri öngörülmekteydi. Antlaşmalarına sadık kalmadıkları ve Resûl-i Ekrem'e ihanet ettikleri için Zilkade 2'de (Mayıs 624) Benî Kaynukâ', Rebülevvel 4'te de (Ağustos 625) Benî Nadîr'in sürgün edilmesinin ardından Medine'de yalnız Benî Kurayza kalmıştı. Sürgünden sonra Hayber'e yerleşen Benî Nadîr, Hz. Peygamber'den intikam almak amacıyla Hendek Gazvesi öncesinde Kureyş ve yandaşlarıyla ittifak yaparken Benî Kurayza'yı da yanına çekmek istedi. Başlangıçta bu ittifaka yanaşmayan Benî Kurayza nihayet onlara katıldı. Bu gelişmeyle en tehlikeli zamanda ihanete uğrayan Hz. Peygamber,